

DUURZAAMHEID & NATUUR

NATUURDAGBOEK
26 mei 2016

Een kaal stukje broedgebied voor sterns

Boven mijn huis hoor ik ze soms roepen, de visdiefjes: “krrr krrr”. Ze broeden op het grinddak van een gymzaal. Daarvandaan inspecteren ze de wateren. Overal kun je visdiefjes boven vaarten en meren zien luchtdansen, soms als een raket het water in duikend. Vis!

Hun neven de Noordse sterns doen hetzelfde, maar dan liever op zee. Nederland ligt op de zuidgrens van hun broedgebied, Noordse sterns zijn noordelijke vogels. Tot ver boven de poolcirkel broeden ze, terwijl ze tot onder de zuidpoolcirkel overwinteren. Noordse sterns horen bij de langste-afstandsvliegers ter wereld.

In Nederland kunnen Noordse sterns niet makkelijk een broedplaats vinden. Ook de visdiefjes tobben wat af op broedgebied. Terwijl ze weinig eisen: een kaal, vlak stukje grond voor de eieren, in de buurt van viswater. Er mag zand liggen, of grind, schelpen zijn ook goed, maar niet te veel begroeiing. Tussen het onkruid kunnen ze hun ei niet kwijt. En er moeten geen mensen, honden, katten of ratten door de kolonie banjeren.

Kom daar in Nederland eens om: een stukje grond zonder mensen en huisdieren.

Visdiefjes wijken uit naar platte daken. En Noordse sterns maken gebruik van opgespoten eilandjes en vrijgestelde landjes. Landjes moeten omheind zijn met schrikdraad tegen vossen. Bij de Punt van Reide, de landtong tussen Dollard en Eems aan de Groninger kust, zijn plekken voor Noordse sterns aangelegd. Eerst kregen ze hun broedplek bij de Eemshaven, maar daar nam de industriële bedrijvigheid toe en moesten de schreeuwende schijterds weer weg. Een nieuw terreintje is genoeg om ze een heenkomen te bieden.

Daar vissen en broeden ze nu, de Noordse sterns, met hun rode snabels, hun korte rode pootjes en lange, lichtgrijze vleugels.

Koos Dijksterhuis

Noordse stern
FOTO KOOS DIJKSTERHUIS

HEILIGE NATUUR Op haar zoektocht naar het paradijs leerde **ontdekkingsreiziger Arita Baaijens** de schoonheid van het Altaj-gebergte kennen en de heiligheid ervan ervaren. Slot van een drieluik over landschap.

interview **Cokky van Limpt**

Het landschap leeft en

Zeker, ook thuis in Amsterdam kan ze geraakt worden door de schoonheid van de natuur en genieten van kersenbloesem, dauwdruppels, een naaktslak. “Maar”, voegt Arita Baaijens er meteen aan toe, “als ik hier te lang ben, raak ik altijd weer vastgezogen in alles wat moet. Dan wil ik weg op een paard of kameel, reizen door grote lege landschappen die me kunnen vermorzelen, als ik fouten maak. Daar vind ik iets wat ik hier op den duur kwijtraak, daar krijg ik het gevoel onderdeel te zijn van een natuur die groter is dan ikzelf, waar ik als mens onbetekenend ben en niet kan ingrijpen.”

Imposante lege landschappen vond ze in de woestijnen van Afrika, waar ze twintig winters lang rondreisde met kamelen totdat, opeens, de betovering was verbroken. Na drie crisisjaren zat er maar één ding op: ze moest op zoek naar een nieuw landschap, met nog onbekende verborgen betekenislagen. Naar een gebied met een cultuur, taal en religie die ze nog niet kende, met een extreem klimaat, en groot genoeg om erin te verdwalen. Dat vond ze in 2007 in het Altaj-gebergte in Siberië. Voor de bewoners van de Altaj is hun landschap heilig en de hele natuur, van bomen en rivieren tot bergen en valleien, bezield. Ook Shambala, een mythisch paradijs volgens de boeddhisten, zou

er te vinden zijn, in een verborgen vallei in het hart van de Altaj.

Baaijens' queeste naar het paradijs was begonnen. Na zes jaar zoeken in de buurt van de Beluga, de hoogste en heiligste berg van Siberië, besloot ze, gegrepen door de magische cultuur van de Altaj-bewoners en geïnteresseerd geraakt in de wisselwerking tussen geest en landschap, de hele bergketen te omcirkelen, van Kazachstan, via China en Mongolië naar

‘Boven de boomgrens ben ik onhoudbaar en ga ik helemaal uit mijn dak, zo fantastisch vind ik het daar’

Siberië. “Wat was toch dat paradijs? Wat mis ik? Waarom kan een heel volk dingen waarmaken die mij ontgaan? Zijn zij gek? Ben ik het? Daar zou en wilde ik een antwoord op vinden. Ik geloof niet in goden en geesten en rondlopende zielen, maar ik wilde leren begrijpen waarom het landschap voor de Altaj-bewoners

heilig en bezield is, en onderzoeken of ik dat ook zou kunnen ervaren.”

In het eerder dit jaar verschenen boek ‘Zoektocht naar het paradijs’ beschrijft Baaijens haar tocht van honderd dagen door de Altaj. Tijdens de reis houdt ze op een kaart bij welke invloed het landschap op haar geest heeft. “In het ene landschap voel ik me prettiger dan in het andere. Boven de boomgrens bijvoorbeeld ben ik onhoudbaar en ga ik helemaal uit mijn dak, zo fantastisch vind ik het landschap daar. Je kunt je afvragen waarom dat zo is, maar met of zonder verklaring, wegdeneren kun je het niet, het is gewoon zo.”

Observeren zonder vooroordelen of overtuigingen wilde ze. Het westerse wetenschappelijke denken loslaten, waarin ze als biologe gepokt en gemazeld is, en het benauwde Veluwe gereformeerde milieu vergeten, waarmee ze tot dan toe het woord heilig associeerde.

Foute boel

“De tolk die mee was, moest onderweg rituelen uitvoeren, want een sjamaan had gezegd dat wij de eindstreep niet zouden halen, omdat we tegen de klok in reisden en dat was foute boel. Als de gids nu op bepaalde plekken – met aandacht, anders werkt het niet – spreken zou uitspreken en melk offeren, ging het misschien toch wel goed.”

“Ik geloof daar niet in, maar ik merkte dat ik er rustig van werd, dat mijn gemoedstoe-

LAATSTE LEZINGEN OVER HET LANDSCHAP

De laatste lezingavond over het landschap, die het Wereld Natuur Fonds met *Trouw* op 1 juni organiseert in Pakhuis de Zwinger in Amsterdam, staat in het teken van bezieling. **Arita Baaijens** gaat in op de heilige beteke-

nis van het landschap in het Altaj-gebergte. Natuurfotograaf **Frans Lanting** zoekt met zijn camera de identiteit van dieren, natuur en landschap. Aanvang 20.00 uur. Trouw-lezers betalen € 5. Trouw.nl/exclusief.

is bezield

Alleen op stap op de Oekok-hoogvlakte in Altaj.
FOTO ARITA BAAIJENS

stand door die spreuken en offers gunstig werd beïnvloed. Eigenlijk zeg je ‘dank je wel’ tegen dat godsgruwelijk mooie landschap, waarin je al zo lang met de paarden rondtrekt en buiten slaapt. Ik vond het geweldig om daar chocolaatjes neer te leggen en aan de beschermgod van het vuur te offeren. Ik zie die god niet, maar het vuur brandt wel, geeft warmte en eten. Die rituelen maken dat je stilstaat bij de dingen en ze niet vanzelfsprekend vindt. Misschien is het wel zo eenvoudig. De goden krijg ik er niet mee terug, maar ik begrijp nu beter waarvoor rituelen belangrijk zijn. Wij westerlingen plaatsen onszelf buiten alles. Wanneer je jezelf meer een deel van een groot levend geheel voelt, ga je vanzelf ook anders met de natuur om. Het is niet voor niets dat op alle plekken waar mensen de natuur hebben beschermd vanuit de gedachte dat die vallei of dat graf of die boom heilig is, de biodiversiteit gewaarborgd is. Gelukkig begint het nu ook een beetje door te dringen bij natuurbeschermingsorganisaties als de IUCN en zeker ook het Wereld Natuur Fonds, dat het begrip van heilige natuur een serieuze bijdrage levert aan het behoud van biodiversiteit.”

De reis door de Altaj leerde Baaijens dat het westerse wetenschappelijke denken maar één manier is om naar de werkelijkheid te kijken. “Andere culturen kijken op een andere manier en hebben andere antwoorden gevonden, die net zo waar of onwaar zijn als de onze. Voor het complete plaatje zul je toch die subjectieve

en onze zogenaamd objectieve manier van kijken en weten naast elkaar moeten hebben.”

Dat een landschap van invloed is op je gemoedstoestand en dat verschillende landschappen kunnen uitnodigen om verschillende dingen waar te nemen, had Baaijens tijdens haar honderddaagse tocht door de Altaj al wel ontdekt. Maar wat was nu toch die heilige natuur? Het was haar nog altijd niet gelukt om die te ervaren. “Als het landschap mij in die zin

‘Gelukkig begint het nu door te dringen dat het begrip van heilige natuur een bijdrage levert aan biodiversiteit’

iets te vertellen heeft, dan zal ik alleen moeten terugkomen, realiseerde ik me, zonder het gezelschap van reisgenoot Wayne, de paardenmannen en gidsen.”

Super alert, op alles voorbereid, ‘want op zo’n tocht moet je je voegen naar de allesbepalende natuur’, ging ze opnieuw op weg. “Dan

gebeurt er echt iets in je hoofd. Je kijkt om je heen, leest het land, kijkt naar de wolken – komt er regen aan of donder? – ziet een moeras en denkt niet ‘oh wat mooi’ maar kan mijn paardje daar wel doorheen? De grens tussen jou en de omgeving vervaagt, je bent intens verbonden met de natuur, want je moet je ermee verstaan.”

Zintuigen

Euforisch dat het is gelukt, bereikt ze na een paar dagen het wonderschone, hooggelegen Oekokplateau. “Hier ben ik dan. Wat ga ik nu doen? Hoe versta ik mij met deze natuur? Gelukkig had ik gedichten bij me van Fernando Pessoa en een daarvan, over een madeliefje, zette mij op het goede spoor. Als je met je verstand wilt denken, zegt Pessoa, kom je nergens. Je moet met je zintuigen denken, dan kom je dingen te weten. Dat ben ik gaan doen: kijken naar de wolken, luisteren naar de vogels en met ze mee jodelen, mijn oor te luister leggen bij bergbeekjes. Een openbaring was dat, elke beekje klinkt weer anders. Ik kwam in een klankenwereld terecht waarvan ik het bestaan niet kende. Als je écht gaat kijken en luisteren naar wat er om je heen is, kom je in een andere wereld terecht, dan wanneer je met je verstand alles analyseert en categoriseert. Ik had van die vastomlijnde ideeën: dit is een boom, dat is een paard. Als je met je zintuigen gaat waarnemen, is dat allemaal diffuser. “Op een avond lag ik weer naar de bergen te

kijken en naar de wolkengevechten in de lucht en realiseerde ik mij dat alles hier in beweging is. Het land deint, de bergrivier beweegt, de vogels zingen, de beekjes klateren ieder hun eigen lied, niets is statisch. En ineens voelde ik het, wist ik het, bam, in mijn buik: natuurlijk leeft de natuur, natuurlijk ademt deze plek, natuurlijk is ze bezield en is dit landschap met zijn bergen, valleien, rivieren en gletsjers heilig. Ik ben gedichten van T.S. Elliot gaan reciteren voor de rivieren, vanuit een diep gevoeld weten dat het landschap een entiteit van zichzelf is, waarmee ik mij wil verhouden. Dat was een totaal nieuwe ervaring voor mij, dat er een vorm van weten is die de empirische wetenschap overstijgt. Ik sta nu anders in het leven, mijn repertoire is groter geworden. Ik hoef me niet meer alleen op de westerse wetenschap te verlaten om de wereld te beschrijven.”

Paradijs in kaart

Dankbaar met dit geschenk, wilde Baaijens graag iets terugdoen. Het kernwoord voor de bewoners in de Altaj is balans: niet te veel nemen en niet te veel geven, noch in de natuur noch naar andere mensen toe. “Ik had nogal wat genomen de afgelopen zeven jaar, vond ik. Wat geef ik nu terug om de balans te herstellen? Kan ik misschien de Altaj-bewoners helpen bij de bescherming van hun leefgebied? Met hun geloof in krachtplekken, geesten, heilige valleien, bronnen en bomen spreken zij een taal die niet strookt met het jargon van beleidsmakers, die straks bijvoorbeeld een gaspijnpijn door het gebied willen trekken. Toen bedacht ik, als we nu eens met elkaar – beleidsmakers, lokale mensen, wetenschappers – een nieuwe vormtaal zouden ontwikkelen, een grafisch lexicon voor de niet-tastbare kwaliteiten van de natuur?”

Daarmee was het project ‘Mapping Paradise’ geboren. In de als heilig beschouwde Karakol-vallei brengt Baaijens binnenkort een gemeleerde club mensen bij elkaar, waaronder wetenschappers, lokale mensen, een kunstenaar, een regeringsadviseur, een sjamaan en een schoolklas. De bedoeling is dat ze met elkaar hun leefgebied in kaart gaan brengen, zowel de ecologische en geografische kenmerken als de culturele en mythologische lagen van het landschap. “Samen met de lokale mensen gaan we bekijken welke symbolen we kunnen gebruiken om de niet tastbare kenmerken van het landschap – daar zit een beschermgeest, dat is een krachtplek enzovoorts – weer te geven op de kaart.

“Komt de regering dan straks met een tracévoorstel voor een gaspijnpijn, dan kan de bevolking daar die andere kaart naast leggen, waarop de culturele en spirituele waarde van het gebied is aangegeven. Door met elkaar die kaart te maken, vullen wetenschap en traditionele kennis elkaar aan en kunnen we straks rond het kampvuur met elkaar in dialoog gaan in plaats van elkaar bestrijden.”